

PRAWDZIWIE (844) *av*

â (831), a (13); â : a *OpecŻyw* (2:2), *MurzHist* (2:1), *MurzNT* (4:2), *KrowObr* (11:1), *Leop* (10:2), *OrzRozm* (6:1), *RejAp* (3:1), *KuczbKat* (24:1), *BiałKaz* (5:1), *PaprPan* (7:1); e jasne.

comp i sup (nâ)prawdziwiéj (6+1); -éj (2), -(e)j (5).

Składnia comp: prawdziwiej niż kto (1).

Sł stp notuje, Cn s.v. szczerze, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) i XVIII w.

1. Rzeczywiście, naprawdę; *vere PolAnt, Vulg, Modrz, JanStat; in veritate PolAnt, Vulg; veraciter HistAl; vero, verum Vulg; certe Calag* (580) :

α. W połączeniu z czasownikiem (371) : *OpecŻyw* 14, 46v; *PatKaz III* 138; *TarDuch* Dv; *LibLeg* 10/96, 97v [3 r.]; *RejJóz* D4v; Przylięgam thobie prefz [lege: przez] namocniejszy bogi moie/ iż thobie prawdziwie wżytko pánstwo twoie odzywam [zwróć *HistAl* 1510] *HistAl* G; A żeby się był kiedy mógł ludáľz prawdziwie vpamiętać/ temuć iá iście niewierzę *MurzHist* K2v, Q3v; Setnik/ który tam na przeciwko niemu stáľ/ [...] powiedziałáľ/ zaiťé (*marg*) prawdziwie (-) tento człowiek lyn boży był. *MurzNT* Mar 15/39 [przekład tego samego tekstu: *LatHar* 714, *WujNT*], k. 8v, *Ioann* 4/42, 17/8; *KromRozm III* D7, D7v; *GliczKsiqz* A4v; *LubPs* Ev *marg*, M3, T4, bb2v; *KrowObr* B3v; A to będziecie mieć zá znák/ mowi Pan/ że ia was náwiedzę ná tym miejscu: ábyście wiedzieli iż prawdziwie fie z iżczą á wypełnią mowy moie przeciwko wam ná złe. *Leop* *Ier* 44/29; Oni tedy ludzie wyżrzawľy on znák który Iezus vczyńił/ mowili: Iż to iest prawdziwie Prorok który ma przyść ná ľwiát. *Leop* *Ioann* 6/14 [przekład tego samego tekstu] AAA2; Y oto iáwnie mowi á nic mu nie rzeká? zali prawdziwie poználi Kľiążetá iż ten iest prawdziwie on Kryťtus? *BibRadz* *Ioann* 7/26; ani wiedziáľ [Piotr] żeby to było prawdziwie co fie dziaľo przez Anioľá/ ľec [!] mniemaľ żeby widzenie widziáľ. *BibRadz* *Act* 12/9; duch náľz nam świádczy/ iż duch święthy iest prawdá/ to iest iż prawdziwa iest náuká iego/ kthorá nas vczy iż prawdziwie iesthechmy ľyny Bożemi *BibRadz* II 133b *marg*, *Luc* 24/34, II 105c *marg*, 120c *marg*; *OrzRozm* D, R4v; ná oľtátek powiedziáľem mu rzekáľ/ chcfzli wiedzieć prawdziwie kto tho był? *BielKron* 460v; A ielić tego nie znáiaľ iż Bog prawdziwie y właśnie vrodziľ/ tedyć Bog iuż nie będzie prawdziwie Oycem/ bo nie vrodziľ Syná *GrzegRóżn* B2, B2v, G3, K4v, M3, M3v, N; *OrzQuin* P4v, X4v; *SarnUzn* D6; *RejAp* 94v, 154v; *GórnDworz* G7, Ee6v, Ll8; *HistRzym* 88v, 102; *RejPos* 84 [2 r.], 261, 312v, 315; Czo to iest prawdziwie pożywáć ciáľá Pána Kryťtuľowego. *RejPosWiecz*² 91 *marg*, 91, 91v [2 r.], 92v *marg* [2 r.], 93 [3 r.], 94v [4 r.], 95v; káznodzyeia przepowiedaiac ľowo Boże. do nośi [!] ie gľoľem ľwym do vľzu ludzkich/ dáľey nie może/ á Duch s. od vľzu áż do ľercá/ kthore prawdziwie zápala. *RejPosWiecz*³ 97v, 96, 96v [2 r.], 97 [2 r.], 97v; *BiałKat* 113v, 361, 366; Kryťtus gdy mowi vmieraiac prawdziwie/ Oycze w ręce thwe pokľadam ducha mego/ nie odľacza ciáľá/ ále ľamego siebie cále oddáie Pánu Bogu *GrzegŚm* 22, A2, 44, 53; sľawľzy sie vczeľtniki Boľkiey náture/ y zowiemy sie ľynmi Bożymi/ y prawdziwie iemi iestelmy. *KuczbKat* 70, 125, 165 [3 r.], 170 [2 r.], 255 *marg*; Lecż kto miľuie á miľzka w Miľości/ w Bogu prawdziwie miľzka/ á Bog w nim *WujJud* 100; á nie tylko bywamy poczytáni áľbo oľáďzeni ľpráwiedliwymi/ ále prawdziwie ľpráwiedliwymi fie sľawamy *WujJud* 100v; Widzićie że y ľľugá ľukcelľorem y Wikárijm Pánľkim być może iákoż y iest prawdziwie *WujJud* 150v; Widziľz iáko oni te^go pokármu y tego ciáľá nie prawdziwie przyimuiá ále go rozumem y fántázyá dochodzą. *WujJud* 255v, 27, 71v, 88v, 111, 149 (25); *WujJudConf* 23v,

49v, 156, 164v, 171v (8); wy gdyście przyjęli słowo Boże/ ktoreście słyżeli od nas/ przyjęliście nie słowo ludzkie/ ále/ iáko było prawdziwie/ zá słowo Boże [Vulg 1.Thess 2/13] *RejPosRozpr* b3v [przekład tego samego tekstu: *WujNT*]; Przetoż chcieli prawdziwie s Pánem Kryśtušem powtác/ złożicielz s siebie stárání zbytnie około łákomstwá/ á bądźcie ludźmi vczynnymi. *RejPosWstaw* [110³], [110²], [110²]v [2 r.], [110³], [110³]v, 111, [143²]v; *BudBib Tob* 14/7; Wprorockiey tedy škole vcząc się Martá/ nietilo wie o zmartwytáníu/ ále y wierzy że ma być práwdziwie. *BiałKaz* E, E2, F2; Y pochwili zástojący/ rzekli Piotrowi Prawdziwie znich iesteś/ bo y Galilieczykeś. *BudNT Mar* 14/70, *Mar* 11/32, *Ioann* 8/21[31]; Ktore⁸⁰ [Jezusa] tym vmyśłem názywamy Bogiem prawdziwym/ iż z Bogá prawdziwego/ przez ducha iego ś. iest w żywocie spráwiony/ [...]. Aby też prawdziwie/ iáko Bog sám (bo ná to od Bogá tym iest vćcion) mocnym słowem wżytko rządził y zátrzymawał: prawdziwie kogoby iedno chciał ożywiáiąc: iáko mu to prawdziwie Bog dáł/ żeby w sobie żywot miał. *CzechRozm* 62v, 22, 27v, 28v, 61v, 65 [4 r.] (17); *PapPan* Y; *KarnNap* Dv; *ModrzBaz* 19v, 127; *SkarJedn* 339; Warlich. Prawdziwie. Certe. *Calag* 556b; Y będą dobrzy páná wyznawali/ Y ná twarz iego/ prawdziwie pátrzáli. *KochPs* 205, 59; Krzyśz Chryśtuśow prawdziwie świat poświęcił: odpędził ciemności: przywiódł swiáłość. *SkarŻyw* 399, 34, 285, 297, 347, 473, 599, 600; *MWilkHist* K; *StryjKron* 155, 381; niechby też to słowem Bożym pokazał/ iż się mu to godzi/ onych starych błędy/ ielli ktore prawdziwie były (iáko nie wątpię iż niektore były/ álem tego pewien/ iż przed się Papięskie fámy wżytkie ony przebrały) ná nas wkładác *CzechEp* 97; A w Chryśtuśie vkrzyżowanym [odmiana] wielka się vkażála: gdyż przedtym żywym będąc/ potym prawdziwie vmárl. *CzechEp* 225, 17, 75, 87, 95, 146 (20); *KochJez* Bv; Lecz ielli X(iądz) K(anonik) prawdziwie przyznawa moc słowu Boże^{mu}/ czemuż tym fámy nie walczy? *NiemObr* 19; Tákoweć skutki/ pokázuią się w wiernych/ gdy się prawdziwie spópolituią/ z tájennicami Bożymi. *NiemObr* 89, 22, 41, 48, 55, 84 (11); Byleście Bogá ná pieci/ Závždy miály moié dzieci: Wżytkoć wam póydzie szczęśliwie/ Iedno mu służcie prawdziwie. *KochMRot* B; Oná mi serce wzięła/ przez które człek żywie: A kto sercá postrada/ ten vmárl prawdziwie. *PudłFr* 50; Prośim, day nam Oycá prawdziwie znác/ y Syná namilśzego poznác/ y ciebie cieľzycielá Duchá/ w postáci troiákiey *ArtKanc* H7, B20, C18, S17v; *GórnRozm* H4; *PapUp* F3v; *Zawjeft* 41; A przeto/ gdy karzełz/ czyniśz spráwiedliwie/ Przeciw temu mowić nie mogę/ prawdziwie *GrabowSet* K3; Ták závždy będę/ Pánie moy żył w tobie/ [...] W tobie/ y przez cię/ zna rádość co żywie/ Ty wżytkim rządziśz/ ty władniełz prawdziwie *GrabowSet* N4v, Pv, S, V4; A prawdziwie ták iest: że rzeczy okrutników tákich/ czálem tylko stoią/ nie ludzká wiára/ áni chęciá: gwałtem y mocá powstawiáią *OrzJan* 30, 122; Dałbym wam pięć szelągów/ dość zá nie [za ostrogí] prawdziwie *WyprPl* A4v; Abowiem Pan prawdziwie zmartwychwstał Alleluia. *LatHar* 482, 21, 203, 232, 568, 627, 701, 714; *KołakCath* C5v; *KołakSzczęśl* Cv; Kápłani prawdziwie grzechy odpuszczáią. *WujNT* 34 marg; bośmy fámi słyżeli/ y wiemy że ten iest prawdziwie zbáwiciel swiátá *WujNT Ioann* 4/42; Ktoć pożywa ciála mego/ y pije moię krew/ ma żywot wieczny: [...] Abowiem ciáło moje prawdziwie iest pokarm: á krew moiá prawdziwie iest napoy. *WujNT Ioann* 6/55[56]; Ielli wy trwác będziecie przy mowie moiey/ prawdziwie vczniami moimi będziecie *WujNT Ioann* 8/31; Lecz kto zachowyya słowo iego; prawdziwie się w tym miłość Boża wykonała *WujNT* 1.*Ioann* 2/5, s. 27, *Matth* 14/33, s. 85, 98, *Matth* 26/73 (67); *WysKaz* 4, 37, 45, 48; *SarnStat* 612; *SkarKaz* 40b, 160b, 204a,

b, 349a, 421b; *CiekPotr* 58; *CzahTr* H3; *GoslCast* 51; *PaxLiz* C2v, D3, E3; *SkarKazSej* 674b; Teraz prawdziwie czuię/ y znam to ná iáwi/ Drogi Oycze/ iuz mię len morzony nie báwi. *SapEpit* A3v; [KTo chce prętko/ ten wżyték fwiát fchodzić/ Muflfz pirwey w táki cel vgodzić/ Aby przecedł ty księgi do końcá/ Wzwiewł o wżytkim pod okręgiem flońcá/ Iefli im chcefz prawdziwie vwierzyć *BielKron 1551 nlb 12*].

Ze zdaniem dopełnieniowym [że] (3): Iuz pułdziewiętá maćie/ prawdziwie że dofyc: [...] (–) Przyłóźcie fpułzłotégo/ tanieć fie puściły *WyprPl* B2v; Prawdziwie zemci teraz nie ieft przy pieniądżách, Com ich troche [!] miał, wżytłkie vdałem precz w tych dniách. *CiekPotr* 44; Prawdziwie że mię Bogá y ludzi wftyd bárzo. *CiekPotr* 70.

W połączeniach szeregowych (8): A gdyfz to [odpuszczenie grzechów] mamy prawdziwie/ doftátetznie/ y zupełnie przes krew Syná Bożego którą raz rozlał ná krzyżu? *KrowObr* 178v; Ktoby tego przal/ áby w tym naświétfzym Sákrámenćie niebyło prawdziwie lámą rzeczą y iftotnie Ciáło y Krew/ wefpołek y z dużá y z Boftwem Páná náłzego Iezu Kryftá/ [...] ten przekłéty niech będzie. *WujJud* 263, 26v, 171v; *CzechRozm* 65v; *CzechEp* 236; Ale infzym fpołobem mamy go w naświétfzym Sákrámenćie/ ácz nie oczywiśćie/ ále rzeczywiśćie/ iftotnie y prawdziwie. *WujNT* 114, 304.

W przeciwstawieniach: »prawdziwie ... figurate, jedno myślą, jako obłuda, per fantasma, tylko w podobieństwie, potentialiter, w rzeczy, zasłonnie« (6): Bog dał Aniołom ciáłá ludzkie do czáfu/ ku fprawowániu vrzędu ich/ w ktorých prawdziwie á nie iáko obłudy chodźili y iedli. *BibRadz* I 9c marg; (bo włáfnie y prawdziwie/ á nie zasłonnie ábo figuráte) Słowo ftáło fię ciáłem *GrzegRóżn* C2v; Widziłfz ku czemuć iá [wiarę] Kálwin wiedzie/ ábyś ty w tym Sákrámeⁿćie iedno myślá á nieprawdziwie Ciáłá Pánfkiego pożywał *WujJud* 260v; Libertynowie vczą y trzymáią/ iż PAN Chryftus nie prawdziwie/ ále tylko w podobieñftwie/ *per phantafma* vmárł/ to ieft/ zdał fię oczom ludzkim vmrzeć. *ReszPrz* 81; Zwinglius vczy/ iż Pan Chryftus nieprawdziwie/ áni włáfną ofobą fwą/ ále *potentialiter*, to ieft/ wedla fwey wfczechmocney mocy do pieklá wftąpił. *ReszPrz* 84; bo y ná ten czás [cesarz turecki] prędko przybył był w rzeczy wálféy Kró. M. ná Piotrá/ á ono prawdziwie przeciw ofobie wálféy Kró. M. lámému/ Wołochom ná pomoc. *OrzJan* 76.

W porównaniu (1): Dziwuią fie też nálfzych w ięzykach biegłóści/ [...] Ten Niemieckim/ Fráncufkim/ ten Włófkim włáściwie/ Ten Láćinfkim/ Hifzpánfkim/ iák oyczyc [!] prawdziwie. *StryjWjaz* A4.

Zwrot: »prawdziwie wiedzieć« = *vere (a. vero) scire Vulg* (2): Prawdziwie tho wiem że ták ieft/ á że fie nie ftawa fprawiedliwym człowiek/ przyrownáni będąc Bogu. *Leop Iob* 9/2, *Sap* 18/6.

Szeregi: »cale a (i) prawdziwie« (2): toć ku wielkiey poćiefze wiernych náleży/ iż ony [tj. *wierni*] nie giną/ gdy cále á prawdziwie mrą/ gdyfz Bog bierze y w fobie záchowywa Duchy y żywothy náłze. *GrzegŚm* 51; *CzechEp* 65.

»prawdziwie, (i) cieleśnie« [szyk 2:1] (3): *WujJud* 70, 251v; Stąd dowodzi Cyrillus/ iż Pan Chryftus iednoczy fię z námi przez vżywánie tego Sákrámentu/ nie tylko przez miłóść/ ále też prawdziwie y cieleśnie. *WujNT* 604.

»doskonale i prawdziwie« (1): A zátym [diabli] dofkonále y prawdziwie vvierzyli. Iż přes Fránciífká fkáżeni być mieli. *KrowObr* 144v.

»prawdziwie a (i) istotnie (a. iście)« [szyk 1:1] (2): Iże wftál z mártwych pán iíficie ij práwdziwie/ a vkázál fie Symonowi. *OpecŻyw* 168; *MurzNT* 8v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»prawdziwie a mocnie« (1): gdyż ná nas Salomon woła/ ábychmy prawdziwie á mocnie stali przy thych wiernych á nieodmiennych fłowiech Páná náłzego. *RejPos* 190. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rzeczą, prawdziwie« (1): iż to ma się ftác/ czego rzeczą prawdziwie teras niemálfz/ iedno w mocy Bożey. *GrzegŚm* 48. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.: samą rzeczą].

»prawdziwie a rzeczywiście« (1): A Chrysoftom mowi/ iż nie lámą wiárą y miłością; ále lámą rzeczą nas czyni ciálem fwoim: y prawdziwie á rzeczywiście ciáło fwe z námi złącza. *WujNT* 604. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»prawdziwie i skutecznie« [szyk 3:2] (5): Bo/ niechayby to ták było/ iż Papież Cefárzom y krolom świeckim przyznawa zwierzchność: á przyznawa ią prawdziwie y fkućecznie *CzechEp* [383], 255, 308, 335; Lecz oná wodá [w czasie potopu] prawdziwie y fkućecznie zbáwiłá y záchowálá te ktorzy w korabiu byli *WujNT* 804. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»prawdziwie i bez wątpienia« (1): Oycá przeto pierwfzą ořobą prawdziwie y bez wątpienia być wyznawamy/ iż on iefť początkiem bez początku *KuczbKat* 15.

»prawdziwie i widomie« (1): Bo iefťli fłufźnie ono rzekł P. Chrifťus: Tom do was mowił/ gdym iefťcže był z wámi: dawáiąc znác/ [...] iż z nimi węcęcy nie obcował ludzkim obyczáiem/ choć był z nimi prawdziwie y widomie: iákoż my fłufźniey mowić możemy/ Iż [...] *WujNT* 114.

»właśnie (a. właściwie) i prawdziwie« [szyk 6:5] (11): ci nie fą Aryanmi/ kthorzy iedno Bořtwo Trzech być wyznawáią/ y wierzą Kryřtuřa być prawdziwie y włáściwie Synem Bożym prawdziwym Bogiem/ z Boga prawdziwego vrodzonym. *GrzegRóżn* M3, B2, C2v, G4, Iv, M4; gdyfmy iuż pokazáli/ że Ořtátńie pomázanie włáńnie y prawdziwie iefť Sákrámentem/ tedy też pokazác potrzebá/ że ie fám Pan Chrifťus vřtáwił *KuczbKat* 230; á iż też Máłżeńřtwo ták wielkimi y Bořkimi dáry iefť ozdobrene/ że włáńnie y prawdziwie miedzy infzymi Powřzechnego Kořćiořá Świátořćiami policżone iefť *KuczbKat* 250; *StryjWjaz* A4; Świádectwá oycow, iż Bogiem włáńnie y prawdziwie iefť fám oćiec *CzechEp* 236 marg, 150. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

β. W połączeniu z przymiotnikiem, imiesłowem lub zaimkiem przymiotnikowym (119) : O prawdziwyye naczylřfza anyepokalana marya O prawdziwyye vyelebna pany nad gwyazdy pouyřřona y nachádoznyeyřza *PatKaz* I 18; *PatKaz* III 96v; Też ziele Koczenki [...] řwierzbienie y bolenie y nieczyřthořci z oczu řpádzá, Skuřřzona rzecz iefť prawdziwie. *FalZioř* V 78 v; Nyechże yuż moy wřřechmocny Pan tu ná wyeki żywyye/ Ktory iefť zbáwienia mego Bog wieczny prawdziwie *LubPs* E2, D2 marg, Ev, M2v marg, dd5; *Leop* 2.Mach 12/12; *BielKron* 25; *GrzegRóżn* B2; Nie może iuż być řzláchetneyřřza/ dobrotliwřřza/ y ciérpliwřřza nátureá w řadnym Króřu nářřzym/ prawdziwie nam Miłóřćiwym. *OrzQuin* D3; Tegoż bym ia rad řłuchał/ ábyř mie w.m. náuczył/ iáko rozeznác rzecz/ kthora iefť prawdziwie dobra w řobie/ od tey kthora fie/ telko ták widzi. *GórnDworz* L3v, F2, Ee3v, Ii5; *RejPos* 145v; iáko ci ktorzy fą prawdziwie wybráni/ á we wřřyťkim Pánu Kryřtuřowi

wierzący/ [...] łą y mieżkaią w Pánu Kryřtuřie/ ták teź y Pan Kryřtus ieřt á mieżka wřercach wiernie wierzących weń *RejPosWiecz*² 92v; A iżby wiedział/ którzy to łą prawdziwie powołáni ná to pořłufzeńřtwo: krótkoć powiem/ iáko ie mařz poznać. *BiałKat* 363v; *KuczbKat* 50; *RejZwierc* 229v; Przyimifz tedy W.Kr.M. pokornie prořimy/ iáko Miłořciwy PAN/ od nas prawdziwie wiernych á pořłufznych poddánych řwoich/ tę máłą pracą nářzę *WujJud* B3, A7, A8, B3v, 80v, 95v [2 r.] (12); *WujJudConf* 176v, 212; Abowiem w kořciele Pána Kryřtuřowym/ kthory ieřt prawdziwie Apořtolřki/ nie mářz nic przedáyneho. *RejPosWstaw* [143⁴]v, 21v, [21³], [110³]; Ktore⁹⁰ [Jezusa] my tym vmyřłem názywamy Bogiem prawdziwym/ iż z Bogá prawdziwego/ przez ducha iego ř. ieřt w řywoćie řpráwiony/ y prawdziwie duchem Boźym pomázány/ y prawdziwie teź Pánem nád wřzemi rzeczámy vczyniony y pořtánowiony. *CzechRozm* 62v, 32, 175, 223v; Bo záprawdě byřmy byli prawdziwie Chriřtowemi/ tedybyřmy tych ktorzi nam ná fářřz rádzą [...] opuřćili. *ModrzBaz* 30; Bo tym řpořobem y ořłowie Kumáńřcy nieledá iáko nas ořzukaią; y ludźie prawdziwie náukámi řię báwiący/ wpořwinney cźći niebęďá ořzukáni. *ModrzBaz* 135, 37v, 64v, 72v; SZczęřliwy cźłowiek prawdziwie/ Kto w boiáźni páńřkięy řywie *KochPs* 171 [idem] 192; Kronika [...] Przez MACIEIA OSOSTEWICIVSA STRIYkowskiego dořtátecznie nápiřána/ złożona/ y ná pierwřze řwiáćło z wybáďáním prawdziwie dowodney řtárodawnořći włáńnym wynáleźieniem/ przewáźnym dochćipem/ y nakłádem nowo wydźwigniona *StryjKron kt*; Gdyź tego/ co I.M. cźyni/ řaden nigdy z wiernych prawdziwie/ á nie z máłowánych názwifřkiem wiary y krzeřćianřtwá/ nie cźynił. *CzechEp* 88, 146, 307, 311 [2 r.]; *ReszPrz* 11, 58, 102 marg; Przez KRyřtá Pána nářzego ktorzy z tobą řywię/ w iednořći Duchá řwiętego Bog wiecźny prawdziwie. *ArtKanc* T12; *PapřUp* F3; *ZawJeřt* 32; w tym wřzythkim kochánie řwe mieć będąieřz/ coby cie řłáwnym á prawdziwie řłáwnym/ iáko w ninieyřze cźářy ták y ná pořthomne vczyniřło *Phil* S5; *GrabowSet* N3; to řámá ieřt rzecz włářna y prawdziwie królowi řłuzáca/ áby cnoty á gnuřnořći w rzeczypořpolitęy/ tenże řam był řwiáďkiem y řęďzią. *OrzJan* 50, 15, 39; *LatHar* 83, 204, 262; *KořakSzczęřł* C4v; A przetoź ieřli was Syn wyřwobodźi; prawdziwie wolni będąiećie. *WujNT Ioann* 8/36; Spráwiedliwořć prawdziwie w nas będąca, przeciř haeretyckiey řpráwiedliwořći poczytáney. *WujNT* 533 marg, 3, 21, 129, 242, 332 (19); Skáď iářnie řię pokázuie/ [...] co cźyni cźłowieka prawdziwie nietyřko bogáťym/ ále y błogořłáwionym *WysKaz* 4, 3 [2 r.], 7, 13, 23; tákowy niemoźe prořtą chorobą Roku zwłęc/ álbo odłóżyć. Wyiáwřzy prawdziwą chorobą: o ktorą ma przysiáďz wedle řtátutu/ iż ná ten cźás prawdziwie był niemocen. *SarnStat* 719 [idem] 770; *PowodPr* 61; gdyřmy prawdziwie w duchu vbodzy/ ćierpliwi/ pokorni/ řwiáćem y chwałą iego gárdzący/ y płáczący zá grzechy řwoie y cudze: wielkie y pożyteczne drzewo rořćie/ niewymowney poćiechy ná duřzy *SkarKaz* 83a, 348b, 349a, 489a.

W połączeniach szeregowych (3): Podobnali to/ żeby řmierć z řywotem/ řkázá z nieřkaźeniem/ ciemnořć z řwiatłóřćią mogły być kiedy w iednę rzecz włářnie/ prawdziwie y řkutecźnie ták řpoione/ żeby řię z řobą weřpořłek ořtały y iedną rzeczą iuź záwźdy potym z rzeczzy przeciřnych były *CzechEp* 246, 130; *WujNT* 331.

W przeciwstawieniach: »prawdziwie ... poczytaniem tylko (przez poczytanie) (3), mniemaniem samym (tylko według mniemania ludzkiego) (2), pod figurą, pod podobieńřtwem« (6): iáko dobrze mowi Euthymius/ nie pod figurą/ áni pod podobieńřtwem: ále włářnie/ prawdziwie y rzeczywieřćie/

Ciało y krew Pánfka bywa przyimowána w S. Sákrámencie. *WujNT* 331; Iáko przez niepoślufzeństwo iedne⁸⁰ człowieká wiele ludzi sítało fię (prawdziwie) grzeźnymi (á nie poczytánim tylko) ták przez iednego poślufzeństwo wiele ludzi sítaná fię (tákże prawdziwie) fpráwiedliwemi/ á nie poczytánim tylko. *WujNT* 530; święci ludzie mogą być fpráwiedliwymi/ nie tylko według mniamánia ludzkie⁸⁰/ ále prawdziwie y przed Pánem Bogiem. *WujNT* 193, 669; [*Pan Bóg sprawiedliwego*] prawdziwie iego włáfną fpráwiedliwością ozdabia/ y wlewa nań y ná duźę iego cnoty przypoione dárow fwoich/ dla ktorych prawdziwie/ á nie mniemánim lámym^m fpráwiedliwy iest. *SkarKaz* 349a.

Szeregi: »prawdziwie i istotnie« [szyk 1:1] (2): Abowiem wyznawáią (mowi Confefsia Mánsfeldenfska) że prawdziwe Ciało/ y pradziwa [!]/ Krew Chriřtułowá ná Wieczerzy Pánfkiey prawdziwie y iftotnie przybytna iest *WujJud* 173, 176.

»pewnie i prawdziwie« (1): Przeto tymi fłowy [*to jest ciało moje*] nie odmiánę chlebá w ciało zálecał [*Chrystus*]/ ále o fwym włáfnym cieie to powiedał/ iż ono miało ták pewnie y prawdziwie wydáne być/ iáko prawdziwie chleb on łamał/ dawał/ y iáko gi vcźniowie iego iedli *CzechRozm* 266.

»prawdziwie i (a) włásnie« [szyk 2:2] (4): *GrzegRóżn* B2, H4; te pílmá ktore przywodźicie/ iáfnie mówią/ że nas Pan Bog vřpráwiedliwia: to iest czyni włáfnie á prawdziwie fpráwiedliwymi *WujJud* 95v, 26. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

γ. *W połączeniu z rzeczownikiem* (8) : Yeřci prawdá/ iż my duchowni (á Boże day to byfmy prawdziwye duchownymi byli) nye dokońcá dorbże [!]/ vżywamy tego co nam Bog dał. *KromRozm I B*; wyřluchay nas o Márya: [...] Tyř nádzieiá pewna mizerynych/ prawdziwie mátká opuřciáłyř *KrowObr* 177; Vyźrzał thedy Iezus Náthánaelá [...] y rzekł o nim: Otho prawdziwie Iřráelczyk w kthorym zdrády niemářz *Leop Ioann* 1/47; *KuczbKat* 395; *BudNT Ioann* 1/47; Powieda tedy to o řzátanie/ iż on nie w řwey/ ále w pořtáci wężowey/ ofzukał człowieká: Co y my/ iáko prawdę/ poty wyznawamy/ chociaź tám nie gołey pořtáci/ ále wężá prawdziwie/ przez ktorego to řzátan czynił być rozumiemy. *CzechEp* 203; Bo z lámego Páná wyznánia/ y z wiáry nářzey/ prawdziwe Ciało iest/ y prawdziwie Krew iest *LatHar* 192; *WujNT Ioann* 1/47.

δ. *W połączeniu z wyrażeniem przyimkowym* (5) : *LibLeg* 10/95v; NYe powtarzay tháiemney powieřci w obiáwienie flyřřącym á będziefz prawdziwie bez zelżywořci *Leop Eccli* 42/1; Iest kto ná źiemi/ coby żył prawdziwie w boiáźni pánřkięy? tákí niewątpliwie Ma wodzem páná *KochPs* 35; Lutherus i Kálwinus vcźą [...] iż lud Boży záwřze iest grzechámi zelřpecony/ [...]; á gdy go czyřtym zowiemy/ nie ták rozumieć mamy/ iákoby był prawdziwie bez grzechu/ ále iż mu Pan Bog grzechow *non imputat*, nie przypifuię. *ReszPrz* 89; Y tu widzimy iż możemy mieć prawdziwą fpráwiedliwořć nie tylko przed ludzmi/ ábo przez poczytanie Boże/ ále prawdziwie przed Bogiem y przed oblicznořcią iego. *WujNT* 196.

a. *Szczerze, nie udajęc* (77) :

α. *W połączeniu z czasownikiem* (73) : *MurzHist* B2v; Powinnořć káźdego człowieká ktory prawdziwie chce być nářłádowncá Pánřkim. *LubPs* D2 *marg*, Pv *marg*, gg; *BibRadz Eccli* 1/31 [40]; *Prot* B2; *GórnDworz* K5v, Y5v; Tu zářię w drugiey częřci mářz náukę Pánřką/ Iáko mářz powinnořć řwá chowác Krzeřćijáńřká. [...] Nářłáduiáć dobryř řpraw řercem řwym prawdziwie. *RejPos* 156v, 103; *KuczbKat* 195, 200; Ten záwřdy poćciwie żywię/ Kto myřli o tym prawdziwie/ Aby tákim żywotem

żył/ W iákimby ćci s ławą nábył. *RejZwierc* 232v; *SkarŻyw* 2, 125; *CzechEpPOrz* **2; *NiemObr* 114; *ActReg* 139; *LatHar* 386; *WysKaz* 14, 48; Vważenia godne łą te łowká: czynić dobre rzeczy/ droźnie/ to iełt dobrą intencją: prawdziwie/ to iełt łczyrze bez ochylánia: y ze włyftkiego łercá *PowodPr* 3, 47; Iáko łzczęśliwie y prawdziwie [...] záwołam: Błogołławiony żywot ktory Cię nołł/ y pierłł ktorychełł pożywał. *SkarKaz* 579b, 348b; Zyczeń tego prawdziwie: bowiem pokim żywy/ Chę ia łługą twoim być: łługám twoy życzliwy. *ZbylPrzyg* *ktv*.

W połączeniach szeregowych (6): iáko to iełt prawda náłłodzy [!] Iezu kryłte/ y mocnie przez wáthpienia prawdziwie wierzę, także mnie raczy wybawić od włythkich łidł nieprzyjacielow mogich *TarDuch* D6; ya Czarz Sahibkierey. poczalem wedlie łtaradawnego obiczaya prawdziwe bractwo dzierzecz. y flowo prawdziwywe pelnycz bes omilenya łprawego łercza *LibLeg* 10/95; *MurzNT Ioann* 3/21; *LubPs* Z3; *KrowObr* 220; *CzechEp* 76.

W przeciwstawieniu: »językiem, słowem tylko ... prawdziwie« (1): Synaczkowie moi nie miłuyemy flowem thylko albo ięzykiem/ ále łkutkiem y prawdziwie. *Leop* 1.*Ioann* 3/18.

W porównaniu (1): Tedy łie ma vpokorzyć we włzelkim słowie vczynku/ táko prawdziwie iáko iełt paćierz *HistRzym* 76.

Zwroty: »prawdziwie mówić, powiedzieć, rzec« [*szyk zmienny*] (2:1:1): á vłtá łwe więceiełł ćwiczylł ku złorzeczeniu bliźniemu łwemu/ á ięzyk twoy/ nigdy niłkiem prawdziwie niemowił. *RejPs* 75v; *OrzRozm* P4v; *SkarKaz* 351b; Iełlim co dobrze czynilł/ przeciw wam/ niemogę Náłłć tego przy łobie/ rzec prawdziwie mogę. *GosłCast* 18.

»prawdziwie pokutować« (4): *WujJud* 203v; *WujNT* 120, 129; Trzebá ná łwiętey drodze/ bárzo częłto kłękáć/ Trzebá płákáć/ trzebá łię Bogá łwego łękáć: Prawdziwie pokutowáć/ o zbáwieniu gádać/ W kołłcielech przed ołtarzmi ná oblicze pádać. *KlonWor* 53.

»prawdziwie wierzyć« [*szyk zmienny*] (18): *TarDuch* D6; *LubPs* Z3; *KrowObr* 45v, 163; A ták kto wierzy prawdziwie Kryłtułá być Synem Bożym/ to iełt Bogá z Bogá vrodzonym/ ten o wtorym abo drugim Bołthwie áni łpiąc przez łen nie pomyłli. *GrzegRóżn* C3; á ten pokarm v nas zowá Eucharistia: którego pokármu żadnému łye pożywáć nie godzi/ iedno ónemu: kthóry prawdziwie wierzy to/ czego vczymy/ y iełt omyty do żywotá wiecznego przez omyćie Chrtu *BiałKat* 273v; *KuczbKat* 10 *marg*; *WujJud* 62, 176; *BiałKaz* F4; Bliłki iełt ten żywotá wiecznego/ ktory wierzy prawdziwie w Iezulá chrilłtułá *CzechRozm* *v, 198; *CzechEp* 79; Y iełli [*człowiek*] łercem prawdziwie wierzy/ łatwie mu będzie/ y vłty to wyznáć/ czego ku zbáwieniu potrzebá. *NiemObr* 115, 96, 116; *ArtKanc* T5; *LatHar* 373.

»prawdziwie żałować« (2): Ale gdy [*grzeszący*] łię vznáia/ y prawdziwie żałwia/ y w liczbę chrzełcijanow być przyięci żadaia/ á poleplzyć łię chczą/ y poleplzą łie/ maia być miedzy kołłciolł zborv chrzełcijánłkiego przyięci. *SeklWyzn* d2v; niemoże żaden ták łwowlonym y złołliwym być/ áby pewney náđzieie mieć niemiał odpulłzczenia/ iełliby zá grzechy łwoie prawdziwie żałował. *KuczbKat* 85.

Szeregi: »prawdziwie a nieobłudnie« (1): Bo dołkonáłe łą łpráwy Boże/ prawdziwie á nieobłudnie czyni P. BOg łpráwiedliwe. *SkarKaz* 349a.

»prawdziwie i (a) szczyrze« [szyk 3:2] (5): oni ludzie święci/ prawdziwie á łczyrze byli poználi Kriřtułá Páná być práwdziwym Bogiem y człowiekiem *RejPos* 3v; *CzechRozm* 11, 189; wyznác páná Iezufá pánem (iáko Páweł ś. piłze) bez ducha Boże⁸⁰/ żaden łczyrze y prawdziwie nie może. *NiemObr* 114; Starořta Radomřki/ [...] napořludze tak ze pořpolitey rzetzi zwami bracia zawřdi prawdziwie y łcirze řtoiac ařluzac/ zda fie wam niepodobna co zakořt poďial *PaprUp* F3. [*Ponadto w pořłczeniu szeregowym 1 r.*]

»(nie) wiernie a (i, ani) prawdziwie« [szyk 5:2] (7): *BibRadz* I 351b marg; Krolá do Polřki z rąk Papięřkich przeto byli przyięli/ áby [...] Páná Bogá pod zwierzchnořciá Káplánřką/ práwdziwie á wiernie chwalili *OrzRozm* D3; *OrzQuin* D3v; *RejAp* 18v; *RejPos* 90; tedyćby był Pan Chriřtus tych Doktorow y innych řłucháčzw/ nie prawdziwie áni wiernie vczyl/ áleby z nich řydzil. *WujNT* 237; Niech ćię wiernie y prawdziwie řzukamy przy řwiecy y gwiazďdzie řłowá twego/ w nowym Ieruzálem *SkarKaz* 520b. [*Ponadto w pořłczeniach szeregowych 2 r.*]

β. W pořłczeniu z imiesłowem przymiotnikowym (4) : prawdziwie káięcy řię grzechow řwoich/ onych odpuřczenia/ przez řywá wiáre dořtěpuię. *NiemObr* 146.

W przeciwřtawieniu: »prawdziwie ... obłudnie« (1): Tu żowie dziećiątkiem tego ktory iesth pokorny y vkładny prawdziwie á nie obłudnie. *BibRadz* II 12b marg.

Wyrażenie: »prawdziwie pokutujący« (2): ielli prawdziwie pokutuiący wmiłořci Bożey zeyďdzie/ pierwey niřli řłufznymi owocy pokuty/ zá dopuřczenie y opuřczenie dořć vczyni/ duřze řię ich karanim Czřscowym po řmierći czyřciá. *SkarJedn* 272; *LatHar* +9.

2. Zgodnie z prawdą (113) :

a. W pořłczeniu z czasownikiem (105) : hy pothem przisli [...] kupczu mohylowřski hy viřwiathczali ze thako iesth iako then zid prawdziwie kupyl then loy smalczowany v thich ludzi vypysanych *ZapWar* 1537 nr 2494; yz ten řędzia nasz dořtecznie [!] a řprawnie do nas pyřsal y nam o krziwdach tich dař znacz prawdziwie. *LibLeg* 11/63v, 10/57, 11/155v; *LibMal* 1552/169v; *SeklKat* D4v; *Diar* 22; przyřyęgam Bogu wřzechmogáczemu/ [...] pilnie pozwy řiřtowne oddáwác/ prawdziwie řzperunki y pozwy zeznáwác. *GroicPorz* g3v; A gdjeřz to wam [Krystus] rořkazař Oleiem ludzi řmárowác/ tego niemořeřz nigdziey prawdziwie vkázác. *KrowObr* 85; *RejWiz* 99; Onći [Daniel] řam prawdziwie wymálowař řprawy Bábilończykow/ Perřow/ Macedończykow/ y Rzymiánow *BibRadz* I 446; *RejPos* 111v, 276; Hiřthoria pámięci godna kthora řye prawdziwie przyřtrefiřá w Landzye Mieřcye Niemieckim *HistLan* A2v, E2; *KuczbKat* 40; *WujJudConf* 231; *KarnNap* D4v; *ModrzBaz* 85v; *SkarJedn* 253; ták wielki pogrom zábijáięc y w niewolá pęďzac vczynili/ iř żaden prawdziwie tego niemořg ořzácowác. *StryjKron* 301, 26, 61, 552; *ActReg* 97; *OrzJan* 27, 88; przez ktorá [swawolę] oni [řebracy] áłbo prawdziwięy przez gnuřnoř nieiáka/ iáko ikoro im brody wielkie porořly/ y řiwé włofy řie pokazály/ zániechawřzy domów řwych/ w vprařzaniu iáłmuřny ořtátek řywotá řwego pokłádáię *SarnStat* 517 [idem] 927; *PaxLiz* B4.

W pořłczeniu szeregowym (1): Choćiař tedy [ksiądz kanonik] piřmá ś. vřywa/ dořzrego [!] vřywác/ łczyrze y prawdziwie nie może: ále to ták tylko *pro forma* ábo křztař [!] czyni. *CzechEp* 139.

W przeciwřtawieniach: »prawdziwie ... nieprawdziwie, omyłnie« (2): Ale ktokolwiek řie s tego [ře pocziwá białogłowę we złe mniemanie przywióřł] bući/ prawdziwili/ ábo nieprawdziwie/ [...] řrogie

karanie załłużył *GórnDworz* Aa3v; á przypátrzn lię pilnie/ Iešli prawdziwie/ czy mówią omylnie/ Ze białęglowy ná to lię ćwiczyl/ Aby nas zá nos profitaki wodzyl. *KochFr* 46.

Zwroty: »prawdziwie mówić, powiedzieć, powiadać (*a.* powieść), rzec« [*w tym*: prawdziwie, prawdziwie mówię (5); powiem (*a.* powiedzieć mogę), a prawdziwie (5)] = *dicere Vulg, PolAnt; vere dicere PolAnt, Mącz; in veritate dicere Vulg; vere narrare Modrz* [szyk zmienny] (28:16:14:2): Poydę k niemu acz my łtrach odeymie poštawę A powim mu prawdziwie tę niešťczelną łprawę *RejFóz* G2v; Bo wam to prawdziwie powiadam/ żeć wiele Prorokow y ludzi łpráwiedliwych prágnęli to widzieć co wy widzićie/ á niewidzieli *Leop Matth* 13/17, *Luc* 4/25; *BibRadz Ioann* 4/18, II 120c *marg; KwiatKsiqz* C4; Profecto hoc vere dicunt si absis uspiam, Owłzeki to prawdziwie mówią. *Mącz* 324d; áby powiedział prawdziwie ná kilka łtop łą cżtery żywioły y ná dłużá y tefz ná łszerżá. *HistRzym* 110, 92; A żaden inłzy s prawdy być nie może/ iedno ktory powieđa prawdziwie łowo moie. *RejPos* 347; *KuczKat* 181; Mamli powiedzieć prawdziwie/ Kto iedno łam łobie żywie/ A nikomu niepomocny/ Bęďac zdrow záwždy niemocny. *RejZwierc* 232v; Bo ktokolwiekby was nápoil cżáľzą wody wimie moie/ żeście Chriřtułowi/ prawdziwie mówię wam nie vtráći zapłáty łwey *BudNT Mar* 9/40; Rzekł przeto im Ieřus/ Prawdziwie prawdziwie mówię wam/ Nie Moizeř dał wam chleb z niebá/ ále oćiec moy da wam chleb z niebá prawdziwy. *BudNT Ioann* 6/32, *Matth* 11/11, 21/21, 23/36, 24/47, 25/45 (20); (*nagł*) Kiemlicowie. (–) O Tychći ták powiedzyeć mogę á prawdziwie/ Iże cnotá vprzeymość z dawná przy nich żywie. *PaprPan* Y3, N4, P4, Q3v, Q4; *ModrzBaz* 52v; *MWilkHist* D; *CzechEp* 109; Tám dopiero Piotr imieniem włzytkich/ y krotko y poprořtu/ ále prawdziwie powiedział: Tyř ieř Chriřtus łyn Bogá żywego. *CzechEpPorz* **3v; *KochFr* 46; *Calep* 781a; Ieřczem Łárdum nie włóżył/ toć nalepřze w drogę/ Zydźieć łie na káżdą rzecz/ prawdziwie rzec mogę. *WyprPl* C2; *LatHar* 689, 690, 692, 704, 705, 706 [2 r.], 726; A powieďam wam prawdziwie: iź łą niektorzy tu łtoięcy/ ktorzy nie vkulfá śmierći/ áż ogláďáię kroleřtvo Boże. *WujNT Luc* 9/27, *przedm* 31, *Luc* 12/44, 21/3, *Ioann* 4/18; Trudno to y wymówić/ iednák przedsię powiem Przed wámi/ á prawdziwie/ com widział/ á co wiém. *GosłCast* 73, 42, 44.

»prawdziwie opowiadać (*a.* opowieść)« [szyk zmienny] (4): *RejPos* 41; *WujJudConf* 86; mogliby Biikup być názwány/ łuccellorem Apořtolłkim/ z łtrony tego/ gdyby náukę Apořtolłką prawdziwie opowieďał *NiemObr* 50, 38.

»prawdziwie piřáć (się), opisować, spisać« [szyk zmienny] (2:1:1): *RejPos* 278v; *CzechEp* 95, 207; Ieřlićby teź co nie ku myřli było/ Coź cżynić było/ tákći łie godziło/ Aby łie włzytko prawdziwie piřáło *Phil* S6.

Szeregi: »dobrze i prawdziwie« (3): dobrze y prawdziwie mówimy/ iź w tey Świátořći [*tj. w Eucharystii*] łáľki dořtawamy. *KuczKat* 181; A teź niewiem áby *X(iqdz) K(anonik)* bęďac ták dáleki od cżáľow Arriulfowych mógł co lepiey y prawdziwiey piřáć przeciw błędom iego/ niź oni co rychło po nim byli *CzechEp* 95, 222. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»prawdziwie a nieomylnie« (1): á rácz nam zeřłáć ku powiedániu łczyrey prawdy twoiey tych łanow y tych Andrzeiow więcey/ [...] áby cie nam [...] prawdziwie á nieomylnie w náukach á w rozmowach łwoich [...] vkázowáli *RejPos* 276.

»prawdziwie i skutecznie« (1): á iákož to będzie śmiał mowić [*ksiądz kanonik*]/ żeby Kátholiká ich/ z tą ich wiarą y z tymi guflámi od Apoštołow bylá? Abo co wždy nam tákie⁸⁰ pokaże prawdziwie y fktecznie w czyni by przy Apoštołách trwáli/ [...]? *CzechEp* 363.

»szczyrze (a. szczyrze) i prawdziwie« (4): Iácnó káždy wierny pozna/ iż oni [*Apoštołowie*] zázwdy fzczyrze y prawdziwie/ zdrową y proftą náukę/ o Bogu iedynym/ prawdziwym/ y o iedynym też od nie⁸⁰ dánym Iezuście Chriftuście ludzióm podawáli. *CzechEp* 209, 109, 268; Ewánielią bowiem fzczyrze/ y prawdziwie opowíádác nic innego nie ieft/ iedno káiącym się grzechow fwoich/ [...] oświádcząc z Iáłki BOżey odpufzczenie grzechow *NiemObr* 38. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»nie mniej prawdziwie jako trefnie« (1): Niemniey prawdziwie iáko trefnie [*Non minus vere quam salse*] Cyrus przed Aftyágefem powieda/ że doznał/ iż ná iedney vcźcie trucizny do kupkow nálewano á goścíom dawano. *ModrzBaz* 52v.

»wiernie a prawdziwie« (1): kthory [*Jan święty*] wiernie á prawdziwie fpiłá y fwiátu podał the fwiętą Kronikę fpraw wżyfłtkich y poftánowienia Páná thego. *RejPos* 278v.

b. *W połączeniu z imiesłowem przymiotnikowym (8)*: W którym [*pożywaniu ciała i krwi Chrystusa*] nie tylko znák pozwirzchni (iáko nas niektorzy nie chrześciánłkie potwarzáią) ále y Iámę rzecz od Páná wyświádczoną prawdziwie podawaną być wierzymy. *WujJudConf* 172v.

W połączeniu szeregowym (1): A ieft nie pod iákim od ludzi zmyślonym podobieńftwem/ [...] podaná náuká tá Ewánieliey ś. ále prawdziwie: fzczyrze y iásnie: żeby to y prości mogli rozumieć *CzechEp* 130.

W przeciwstawieniach: »pod pokrywką, pod zmyślonym podobieńftwem ... prawdziwie« (2): *CzechEp* 130; By iedno wżelkim fpofohem/ choć pod pokrywką/ choć prawdziwie/ Chriftus był opowiedan: y w tym się wefełę/ ále y wefełić będę. *WujNT Philipp* 1/18.

Wyrażenia: »prawdziwie opisany« (2): IEZDA DO MOSKWY, Y POśługi z młodych lat, áż y przez wżyfłtek czas przefłżéy woyny z Moskiewskim, [...] lego Książęcéy M. y Páná, P. Kriřtrophá Rádźiwíłá, [...] prawdziwie opifáné *KochJez kt [idem]* A2.

»prawdziwie powiadan (a. opowiedan)« = *per veritate annunciatus Vulg* (2): Senat mieřcki zásię prořł przez lifty y pořły/ áby řłowo páńskie prawdziwie było powiádano ludziem w kořciele á błędow przefłtano *BielKron* 205v; *WujNT Philipp* 1/18.

Szereg: »wiernie a (i) prawdziwie« (2): *RejPos* 152; Nie więcey [*poddanym wierzyć rozkazujá*]/ iedno co im od Apoštołow y od ich potomnych namieřtnikow wiernie y prawdziwie w Kořciele/ przez řłowną álbo piřaná náukę ieft podano. *WujJud* 6.

3. Włařciwie, naleźycie, řłusznie; vere PolAnt, Modrz; veraciter Mącz; asseveranter, credibiliter Calep; rei veritate JanStat (143) :

a. *W połączeniu z czasownikiem (127)*: Naucz mie mily panie/ fallfywołci złých ludzi wyřtrégatz/ a wierné⁸⁰ krzeřcianina dobrymi vcźynki práwdziwie wyznawatz. *OpecŻyw* 120v; Ieftli mařz ktorą niemocz w cźłowiecze przez vrynę poznać/ tedy ma być řłufźnym obycźaiem zachowana vřina: od tego ktory chce iżeby Lekarz prawdziwie niemocz iego obaczył. *FalZioł* V 2; *SeklKat* H3, M2; Nyebyłci Luter duchem řłwyętym/ ále duchem řłwyętym ořwyecony/ řłowo Boże dobrze rozumyał/ y prawdziwye vczył. *KromRozm I* B2v, Iv; Ktory řłam liczy wielkořć gwiazd á każdą

z nich właściwie/ Vmie włafnym przezwiłkiem fwym wymiánowác prawdziwie *LubPs* ff2v, P, bb5, dd3v; A ktożby mógł tákiego nágánić prawdziwie/ Ktoryby żył w ták zacnych zwyczáioch pocźciwie. *RejWiz* 7v, 38; *OrzList* bv; Sny obiema prawdziwie Iozef wykłáda. *BibRadz Gen* 40 arg, II 98b marg; Prawdziwieś tu wyłowił dom Felłzyńki/ y załugi domu tego *OrzRozm Sv*, L4v; [apostołowie] Obdárzeni będąc duchem świętym/ wlytkim rzeczám wyrozumieli prawdziwie y piłmom Prorockim/ y modlitwám ktore ku słuźbie Bożey zalezá *BielKron* 139v; *GrzegRóżn* N4v; *KwiatKsiąż* M; *Mącz* 489c; Ewanyelikowie nayprzednieyly Króla witáią: [...] ták iáko prawdziwie Pána swoiego witác máią/ zawnždy y witáią/ y miánuią Królem. *OrzQuin* I4v; Kácérz téż/ gdy nań piłmem prawdziwie iedziełz [tj. atakujesz go cytatem z Pisma Św.]/ wyrwie ón piłmo/ ácz fáłzywie rozumiáné/ á wżákóž iednáku ku prawdzie v niebácznych podobné *OrzQuin* Aa2, T4v; áby [szafarze prawdy świętej] to oznáymowáli prawdziwie/ nacž á ku ktoremu końcowi sćiągáią lie święte słowá iego/ á co ielt wola iego. *RejPos* 84, 189, 250, 274v, 347; *KuczbKat* 40; [dusza] iáko nie vmiera táko włkrzeźzona być niemože/ iáko tenże Ireneus szyroko á prawdziwie wywodži. *WujJud* 252v, 126v, 131, 256v; *WujJudConf* 14v; Otołz/ iefli Chryłtus Pan/ rowną/ y iednáką mocą/ iáko y óciec/ kogo chce ożywia/ tedyć prawdziwie się názwał być żywotem. *BiałKaz* Ev, E2; *CzechRozm* 128v; Vkažę wam ich sřprawy chociaž nie szyroko. Ktoby mi chciał nágánić nie može prawdziwie/ Chybá im tego zayrzác mowić. zazdrościwie. *PapřPan* B3; Což tedy Pietrze y ty Páwle? což czynicie? chcecie áby miedzy wámi nieprzyiáźni vřtály/ á řzodeł y przyczyn prawdziwie vkázác niechcecie? *ModřBaz* 64v, 100; *SkarJedn* 300, 316; KVpićby cię mądrości zá drogié pieniądze/ Która (iefli prawdziwie mięniá) wlytki řádze/ Wlytki ludzkie řáfunki vmięłz wykorzenić *KochTr* 9; *StryjKron* 627; *CzechEp* 88; Acž te^{so} zamilczęc nie mogę/ iáko řtád nowy wykrețarz (bo go ták prawdziwie názwác mułzę) Turrian nieiáki/ zá Piotrem dowodu vżywa *NiemObr* 37; Twe drogi prořto wiodá/ w řtronę lie nie chylá/ Szczeńliwy kto w nich idzie/ błędy go nie myłá. [...] Prawdziwie rozeznawa dobre ode złego *WisznTr* 23; *ArtKanc* Q11v; Asseveranter – Prawdziwie, pewnie. *Calep* 105a, 268a; *OrzJan* 52; Dayže day/ o namiłóściwlyz Panie/ [...] day (prořzę) dułzy moiey onę sřwiatłóć twoię y prawdę twoię/ ktoraby mi prawdziwie pokazála te wlyřtkie niedořtátki (y grzechy) moie *LatHar* 156, 110; *SarnStat* 469, 843; *SiebRozmyřl* K2v; iáko się prawdziwie Syn człowieczy Synem Bozym y Bogiem zowie: ták mátká iego prawdziwie się mátką Bożą zowie. *SkarKaz* 579a, 24Iá; *CzahTr* L4; w grzech nigdy nie wpáždź/ tę naleplřą drogę Náyduię: lecz to Bogóm należy prawdziwie: z ludzi záś káždy grzeřly/ który iedno żywię. *GosłCast* 26, 72; *SzarzRyt* D3.

Ze zdaniem wyjaśniającym prawdziwość sądu [w tym: abowiem (3), bo (1)] (4): Tedy on [Ezau] teź rzekł/ Prawdziwieć go názwano Iakobem: Abowiem/ mię iuž dwá kroć podřzedł *BibRadz Gen* 27/36, II 120c marg; Ianá Herbortá/ Kářtellaná Lubáczowřki^{so}/ brátá ich řtářłzého/ *Mediatorem* Przemylkiéy Ziemi zowiemy/ á prawdziwie iemu ten Tytuł dáiemy: bo v niego brátem rodzónym ten człowiek ielt/ który prawdę/ wiare/ sřprawiedliwość y pokóy/ miłuię. *OrzQuin* B4v; *KuczbKat* 25.

W połączeniach szeregowych (11): *Diar* 65; *GliczKsiąż* K5v; Vczynił tedy Ezechias to wlyřtko cořmy powiedzieli po wlyřtkiey ziemi Iudkiczy: y czynił to czo był dobre^{so} y práwego/ y práwdzywie [bonum, et verum, et rectum] przed Pánem. *Leop* 2.Par 31/20; tedy my tego gotowichmy przed káždym řędziá dowieřdź/ řechmy ile z nas być mogło zá wřpomoženiem Páńkim/ wiernie/

prawdziwie/ y właśnie wykładali *BibRadz* *5; także/ iż też y z łrony pomarłych ś. więcej on łam tego winien/ co mnie zádáie/ bo to on łam czyni/ niżby mnie tym łufznie/ prawdziwie y łprawiedliwie oczy ząpluńńac y to mi zádác y dowieść mogł. *CzechEp* 85; to znácznie/ prawdziwie y iáśnie pokázac z łálki Bożey możemy/ iż [*Jezus Chrystus*] od Bogá oycá/ ktory iełt iedyny łam łtworzyłciel wlyzkiego/ iáko człowiek był ná początku obiecány/ ták też y człowiek iełt dány. *CzechEp* 292; przyłtoynie go [*słowa bożego*] wedle łznuru wiáry vzywamy/ prawdziwie/ po prostu procz álegoriy Bogu obmierzłych/ ono wykłádamy: [...] y wymyłly ludzkie nim odćinamy. *CzechEp* 342, 54, 105, 107, 133.

W *porównaniach* (2): *GrzegŚm* 58; Teć łą požytki Lutherowey náuki: o których ták prawdziwie/ iáko wtoremu Helialzowi (bo łię ták łam zowie) przyłtáło/ zá żywotá łwego prorokował *ReszPrz* 74.

Zwroty: »prawdziwie mowić, powiedzieć, powieđac (a. powiadać), może być mowiono« = *vere dicere a. loqui PolAnt; vere narrare Modrz* [*szyk zmienny*] (12:7:3:3): *KrowObr* 53v; Wiém iż to o Królu náłzym prawdziwie może być mówiono/ co iełt nápiłano: [...] *OrzQuin* D3, I3v; brácia miła prawdziwie Apołthoł mowi/ nietylko mowi że iełtełmy iedno/ ále mowi *vnus homo fumus*. *SarnUzn* E5; *BiałKat* 146; Bądźćiefz tedy násláďowcy Boży/ iáko łynowie namilłzy: áby práwđziwie o nas mogłó byc ono mowiono/ co tenże Apołtoł do Tefálonicenłow nápiłá: Wlyzycy wy łynowie łwiátłóci y łynowie Boży iełtełćie. *KuczbKat* 380, 40, 50; *WujJud* 126, 245; *RejPosWstaw* [21²]v, 44, [110³]; *BudBib Ps* 57/1[2]; Prawđziwie ono powiedziano/ że prawđá ma być prołta. *ModrzBaz* 81, 22v, 47, 126; *SkarŻyw* 394; *CzechEp* 107, 133, 413; *PudłFr* 65; *LatHar* 246; *WujNT* 444.

»prawdziwie napisać« = *vere dicere Modrz* (5): A przełto tu iulz zámykam/ iżem ia łufznie y prawdziwie w pierwłzych księgach moich nápiłá. Iż [...] *KrowObr* 199; *RejPos* 157; *RejPosWstaw* [143²]; Prawđziwie ono *Póéta* nápiłá [*Vere illud a poeta scriptum est*]: *Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus*. *ModrzBaz* 65v, 104.

Szeregi: »cnotliwie a prawdziwie« (1): A y ty ktorzy iey [*nauki Pana*] cnotliwie á prawdziwie náuczáią/ dziwnemi ie Sámáritany y przezwiłki inemi zowá *RejPos* 85v.

»prawdziwie i dowodnie (a. wywodnie)« [*szyk 1:1*] (2): *SkarJedn* 172; Ale co przydawa iżbyłmy ie [*Pismo św.*] okęłác y wyłzpaczác mieli: tedy łię to pokázac nie może prawdziwie y dowodnie. *CzechEp* 215.

»prawdziwie a po prostu« (1): O Roznicach teráznieylznych/ to iełt/ co o iednym Bogu Oycu y Synu iego iedno rodzonym/ y o Duchu łwiętyym/ prawdziwie á po prołthu/ wedle piłmá łwięthego (w ktorým łię thylko Bog obiawił) rozumieć mamy *GrzegRóżn kt*.

»prawdziwie a prawđą« (1): Ale gdyby y tego prawdziwie/ á prawđą też/ mógl I.M. *X(iądz) K(anonik)* dowieść/ pewnieby łię iulz tego trzymał *CzechEp* 96.

»prawdziwie, (a) prawie« [*szyk 1:1*] (2): *RejPos* 275v; IZali prawdziwie łeymie łprawiedliwość (*marg*) wł. práwołci. (–) mowić bęďziefz/ práwie(li) łęďzić bęďziećie łynowie człowieczy [*Num vere congregatio iustitiam loquemini, aequitates iudicabitur filii hominum*]? *BudBib Ps* 57/1[2].

»przystojnie i prawdziwie« (1): iednák ia tego baczyć nie mogę/ iáko go [*podpisu „sługa łług bożych”*] przyłtoynie y prawdziwie namiáłtkowie iego [*papieża Grzegorza*] vzywác mogá? *CzechEp* 334.

»(nie) słusznie, (i, a, ani) prawdziwie« (7): Czego wślythkiego fluffnye/ prawdziwie/ ták yákořmy winłłych rzeczách zwykli czynić/ dołożem y dopráwyem. *GliczKsiąż* G7v; *KrowObr* 199; *BiałKat* 146; *WujJud* 126; A záprawdę słufznie to á prawdziwie bywa [*vere id quidem*]/ bo dobre łprawy z dobrego vmysłu y z dobrej chęci pochodzą. *ModrzBaz* 10v; *CzechEp* 77; [*Beza*] łufznie y prawdziwie nálfzey editiey broni/ że łzczyrze á wiernie ielt z [...] Graeckich ksiąg rychło po Apoftolłkich czáfiech przełożona *WujNT przedm* 12. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sprawiedliwie i prawdziwie« (1): W czym łię teź y tá mocna y nie wtydliwa twarz iego pokázuie. Ktora łię łpráwiedliwie y prawdziwie w nas pokazać nie może. *CzechEp* 383. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»wiernie, (a, i) prawdziwie« [*szyk 2:1*] (3): *KrowObr* 118v; *Mącz* 489c; Pytay łie cnotliwych náuczycielow/ ktorzy wiernie á prawdziwie rozłfzyczą łwiętą łlawę ie⁶⁰. *RejPos* 68v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»włásnie (a. włásnie) a (i) prawdziwie« [*szyk 2:1*] (3): á załz nie dla tego [*dał Chrystus kościolowi pasterze i doktory*]/ áby oni Apoftolłkie y Prorockie náuki prawdziwie á włásnie ludu pořpolitemu podawali y wykłádáli? *WujJud* 75; Gdyłz ten krolem ielt/ który łię z dziewice národził/ y ten ielt Pánem y Bogiem/ y mátká tełz która go porodziła: krolową y páníą y Bogárodzicą włásnie y prawdziwie łię zowie. *SkarŻyw* 393; *WujNT* 16. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»zgodnie i prawdziwie« (1): [*Kościół prawdziwy szafuje łwiętościami*] ták iáko od Apoftolów/ y Apoftolłkich mężów/ ták z piłmá łwiętego/ iáko z prawdziwych wykłádaczów iego ich fáfunek wziął: á wziáwłzy zgodnie y prawdziwie imi łzáfuię *BiałKat* 121.

b. *W połączeniu z przymiotnikiem lub imiesłowem przymiotnikowym (16)* : *KrowObr* 78v; *OrzRozm* C; á ten klenot ábo vpominek mam od łwiętey pámięci Krolá Zygmuntá pierwłzego/ oycá zgody prawdziwie zwánego *BielKron* [332³]; *RejPosWiecz*² 95; Wykład tedy Artykułu tego/ poczác máią od poznánia tego łłowá (Duch łwięty) Bo poniewáź to łłowo/ y iednáko/ y prawdziwie/ ták Oycu iáko Synowi przydawáne bywa *KuczbKat* 65; *WujJudConf* 80; *RejPosWstaw* [143³]v; *StryjKron* 288; Bo gdyby to mogło być prawdziwie z łłowá Boże⁶⁰ pokazáne/ iż tám przedtym ná tym/ ábo ná owym mieyfcu/ ná ten ábo ná ow czás/ mowił bog przez łyná [...]; Tedyby [...] *CzechEp* 268; A wolność prawdziwie tá rozumíana byđz ma/ w któręy włzyfcy práwu poddáni/ á práwu nikt nieroikázuie *OrzJan* 15; Ktore to rzeczy/ prawdziwie/ y z piłmá S. zgodnie/ od nieuftrálfzonego onego/ á w náuce y cnoćie okazałego Doktorá/ przełożone *LatHar* 380; *KołakSzczęł* A2; *WujNT* 195; nie mogłby łędzia ináčzey dekretu ferowác/ iedno áby obwiniony iełli prawdziwie obwiniony ielt/ łtarał łię o to *intra certum tempus GrabPospR* K4.

Szereg: »porządnie i prawdziwie« (2): Abowiem/ wedle włálfnych vft I.M. wyłtepek moy (iełliby który wedle łłowá Bożego porządnie y prawdziwie mogł być pokazány.) nie może być ták wielki y ták zły *CzechEp* 88; Bo gđzieby to był/ iż by mi iedno tylko łwiádectwo piłmá ł. w łwym włálfnym znáczeniu/ porządnie y prawdziwie pokazane było: [...] pewnieby tego I.M. X(*iądz*)K(*anonik*) doznał/ żebym ná nim przełtał. *CzechEp* 139.

4. *Zachowując się zgodnie z przyjętymi normami moralnymi, uczciwie [w połączeniu z czasownikiem]* (5) :

W połączeniu szeregowym (1): Abowiem iáko tu łyżymy/ iż tám [w światłości Pańskiej] brony otwárthe łą/ á przedię do nich nic plugáwego/ áni brzydliwego nigdi wnidź nie może/ áni żadny fáłz/ áni żadne kłámstwo/ iedno ci którzy sie cnotliwie/ prawdziwie/ á pobożnie záchowali w żywocieh swoich *RejAp* 186v.

W przeciwstawieniach: »chyttrze, obłudnie ... prawdziwie« (2): [człowiek cnotliwy] śwą ławę chowa íprawiedliwie/ Nískim nie ieft obłudnie lecz s káżdym prawdziwie. *RejWiz* 7v; Z dawná ci [bracia Michalewscy] w dobrej ławie ták żywą pocźciwie/ Nie żywą ni s kim chyttrze lecz wierz mi prawdziwie *PaprPan* N3.

Zwrot: »[z kim] pochodzić [= postępować] prawdziwie« (1): Bezecny człek Ithaki ón bofkié ískaránié Ku nam obráca kroki/ á myśli złośliwie/ Ni z bogiem ten/ ni z ludźmi pochodzi prawdziwie. *GórnTroas* 39.

Szereg: »prawdziwie a statecznie« (1): S tey przyczyny Azá rofpisał lifty po wżytkim kroleńtwie swoim/ áby sie wżyfcy záchowywáli prawdziwie á ítáecznie w łuzbie Bożey *BielKron* 83v.

*** Bez wystarczającego kontekstu (3) : Vere, Prawdziwie/ prawie *Mącz* 489b; Vtique – Prawdziwie. *Calep* 1145a, 1116a.

Synonimy: 1. istotnie, íście, niewątpliwie, pewnie, rzeczywiście, właśnie; a. szczerze, wiernie; 3. dobrze, słusznie, trefnie, wiernie, właśnie; 4. dobrze, prawie, uczciwie.

Cf **NIEPRAWDZIWIE, PRAWDZIE**